

Makay Mónika – Stefkovics Ádám
Mi oszt meg minket?
Politikai törésvonalak vizsgálata
Magyarországon

Bevezetés

A politikai törésvonalak vizsgálata komoly múltra tekint vissza Magyarországon. A kitüntetett kutatói figyelem vélhetőleg arra vezethető vissza, hogy mind a magyar politika erőtér, mind a választói attitűdök sajátosan komplex változásokon mentek keresztül az elmúlt három évtizedben. A rendszerváltást követő években egy többszereplős pártrendszer jött létre viszonylag karakteres pártokkal, amely a kétezres években fokozatosan alakult át egy merev *kétblokkrendszerre*,¹ amelyben alig volt átjárás a két oldal között.² Ezzel párhuzamosan egy jelentős ideológiai polarizáció ment végbe³ elsősorban a *bal–jobb* tengely mentén. A kétblokkrendszert a Jobbik megjelenése törte meg, ami a *mérsékelt–radikális* törésvonal megerősödéséhez vezetett. Az elmúlt években azonban újra egy bipoláris, erősen megosztott rendszer van kialakulóban, amely azonban, úgy véljük, különbözik a kétezres évektől.

Az elmúlt három országgyűlési választás eredményeinek következtében a magyar ellenzék ma erősen fragmentált és meggyengült, szemben a rendkívül megerősödött és egységes kormánypárti oldallal. A 2018-as országgyűlési és a 2019-es önkormányzati választások így sajátos helyzetet teremtettek: az – ideológiailag nagyon különböző – ellenzéki pártok taktikai okokból egy oldalra kerültek. Ezek az összefogások egyre

---

¹ Soós 2012.

² Kmetty 2015; Angelusz–Tardos 2011.

³ Vegetti 2019.

inkább kevesebb, mint több sikerrel jártak, ám az is látható volt, hogy a kormányváltás mint politikai cél képes lehet az ellenzéki szavazókat egyesíteni. Több jel is utal arra, hogy ebben a sajátos pártpolitikai helyzetben a bal–jobb tengely kevésbé hatékonyan jelöli ki a konfliktuszónákat, mint a *kormánypárti–ellenzéki* distinkció. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy az ellenzéki pártok között meghúzódó törésvonalak eltűntek volna, hanem hogy elhalványultak, a kormánypártiak és az ellenzékiek közötti határvonalak pedig megerősödtek.

A kormánypárti–ellenzéki ellentétpár ugyanakkor pusztán egy politikai preferenciát fejez ki. Jelen tanulmány kérdése, hogy milyen tényezőkkel írható le az a törésvonal, amely a kormányt támogató és az azt leváltani kívánó választók között meghúzódik, illetve vannak-e más markáns törésvonalak a választói attitűdökben. Elemzésünkben öt magyarázó tényezőcsoport hatását vizsgáljuk a pártválasztásra. A korábbi szakirodalom részletesen vizsgálta a *szociokulturális (1)* tényezők hatását, valamint az *ideológiai értékek (2)* szerepét. Elemzésünk új adatokkal szolgál az *általános értékek (3)*, a *globális–lokális értékek (4)*, valamint az *információs tényezők (5)* pártválasztásra gyakorolt hatásáról. A tanulmány egy történeti áttekintéssel kezdődik, majd bemutatjuk, milyen elméleti megfontolások vezettek minket arra, hogy a fenti öt tényezőcsoportot vegyük górcső alá.

A politikai törésvonalak színeváltozásai a rendszerváltás óta

A politikai törésvonalak markáns, mélyen gyökerező és tartós konfliktuscsoportokra osztják a társadalmat.⁴ A törésvonalak mentén létrejövő polarizáció egy olyan természetes folyamat, amelynek szélsőséges eseteire – tehát a polarizáció hiányára és a túlzott mértékű polarizációra – a szakirodalom negatív jelenségként tekint.⁵ A pártosság hiánya a demokratikus választások legitimitását kérdőjelezi meg, míg a túlzott mértékű polarizáció a csoportok közötti átjárás és vita lehetőségét erodálja.

Ami a rendszerváltás óta eltelt három évtizedet illeti, Magyarországon a törésvonalak átalakulását és a polarizáció mértékének erősödését figyelhettük meg. Az egyik ilyen – több más országban is lezajlott – át-

---

⁴ Kmetty 2015; Lipset–Rokkan 1967; Tóka 2005.

⁵ Patkós 2018; Tóka: 2005.

alakulás a hagyományos osztályképző tényezők háttérbe szorulása és az értékek, ideológiai választások előtérbe kerülése.⁶ Magyarországon a rendszerváltást követően számos párt alakult, egy többdimenziós politikai tér jött létre.⁷ A kilencvenes években jellemző volt, hogy a pártoknak viszonylag jól körülhatárolható karaktere volt. Az MSZP képviselte a szocialista hagyományokat, a Fidesz a fiatalokat, demokratákat, az FKGP a vidéket, a KDNP a vallást, míg az SZDSZ a városi liberális értelmiséget. A fenti elnagyolt jellemzők fontos szerepet játszottak a pártok identitásformálásában, markánsan megjelentek politikai programjukban, és konkrét társadalmi csoportokat céloztak meg üzeneteikkel. Bár más államokhoz képest Magyarországon kevésbé volt jellemző az osztályalapú pártosodás,⁸ a kilencvenes években mégis voltak jelei.

A kilencvenes évekre jellemző többdimenziós politikai tér azonban rövid életűnek bizonyult, s a '98-as választásokat követően fokozatosan alakult át egy bipoláris rendszerré. A pártrendszer egy Fidesz- és egy MSZP-blokkra szakadt, utóbbi integrálta magába a liberálisokat.⁹ A lazább, könnyebben átjárható tér egyre polarizáltabb lett, és 2006-ra minimálisra csökkent az átjárás a két blokk között.¹⁰ A polarizálódással párhuzamosan nőtt a két tábor belső integritása is. Ennek jelei voltak egyrészt az erősödő párthűség és elkötelezettség,¹¹ másrészt az egyének kapcsolathálózatának politikai homogenizálódása (a politikai homofília erősödése¹²). „Nem egyszerűen két belülről erős blokkról van szó, hanem arról is, hogy egymással szemben határozták meg a létüket, a belső stabilitásuk a másik lététől is függött.”¹³ A két táborra szakadás azt eredményezte, hogy a korábbi osztályalapú törésvonalak átrajzolódtak, a pártok a társadalmi csoportokban gondolkozás helyett politikai attitűdök mentén kezdték magukat meghatározni (ideológiai polarizáció).¹⁴ Enyedi és Tardos¹⁵ ideológiai fordulatként értékeli az ezredfordulót.

---

⁶ Enyedi–Tardos 2018.

⁷ Enyedi–Fábián–Tardos 2014.

⁸ Enyedi–Tardos 2018.

⁹ Enyedi–Fábián–Tardos 2014; Körösényi 2012.

¹⁰ Karácsony 2006; Körösényi 2012.

¹¹ Róbert–Papp 2012.

¹² Angelusz–Tardos 2011; Kmetty 2015.

¹³ Soós 2012.

¹⁴ Enyedi–Fábián–Tardos 2014.

¹⁵ Enyedi–Tardos 2018.

Minden korábbi kutatás azt erősíti meg, hogy a baloldali–jobboldali tengely volt a legmeghatározóbb ilyen törésvonal Magyarországon az elmúlt három évtizedben.¹⁶ A Századvég 2019-es, 28 európai uniós országban készült kérdőíves kutatásának eredményei azt mutatják, hogy a magyarok 91 százaléka el tudja helyezni magát a bal–jobb skálán, vagyis a skála három értékének valamelyikét jelölte meg. Ennél magasabb arányt csak Spanyolországban és Svédországban találtunk (92 százalék).¹⁷ Emellett fontos hívószavakká váltak a liberális–konzervatív, a hívő–szekuláris, a nemzeti érzelmű–szociáldemokrata ideológiai ellentétpárok.¹⁸

A kétezres években kikristályosodott, stabilnak tűnő kétblokkrendszer a Jobbik és az LMP megjelenése törte meg.¹⁹ A 2010-es – Enyedi és Benoit²⁰ szerint kritikus – országgyűlési választásokat követően a korábban egységes ellenzék egy baloldali és egy jobboldali radikális részre szakadt. Az LMP „zöld pártként” való megjelenése nem eredményezett olyan jelentős ideológiai átrendeződéseket, mint a Jobbik térnyerése. A Jobbik kevésbé volt értelmezhető a bal–jobb tengelyen, a párt megjelenésével a mérsékelt–radikális ideológiai törésvonal erősödött meg (ez a bal–jobb tengely pártpreferenciát magyarázó erejének csökkenésében is kifejeződött²¹). A 2014-es választásokra a Jobbik már a második legerősebb párttá vált, a baloldal pedig erősen meggyengült. Jelen cikk nem tér ki részletesen az ideológiai és értékbeli változásokra,²² de arra fontos felhívni a figyelmet, hogy a 2010-es években egy számottevő jobbra-, jobbközépre rendeződés volt látható Magyarországon.²³ Ennek a folyamatnak köszönhetően, a már idézett uniós szintű Századvég-felmérés alapján a baloldaliak aránya 2019-ben csak Lettországon, Észtországon és Ukrajnában volt alacsonyabb (8, 11 és 6 százalék), mint Magyarországon (14 százalék).²⁴

A háromosztatú politikai erőter mindazonáltal a 2010-es évek második felében meggyengült, és számos jel arra utal, hogy a korábbi kétblokkrendszer egy új formáját látjuk ma. Ez egyrészt visszavezethető a Jobbik megváltozott

---

¹⁶ Angelusz–Tardos 2011; Kmetty 2014; Körösi 2012; Tóka: 2005.

¹⁷ Forrás: Századvég Project 28 kutatás (2019). A skála háromosztatú volt.

¹⁸ Bővebben lásd: Enyedi–Tardos 2018.

¹⁹ Kmetty 2015; Soós 2012.

²⁰ Enyedi–Benoit 2010.

²¹ Kmetty 2015.

²² Bővebben lásd: Enyedi–Tardos 2018.

²³ Enyedi–Fábián–Tardos 2014; Fábián 2012.

²⁴ Forrás: <https://project28.eu/>

helyzetére. A párt erősen meggyengült, aminek fő jelei a 2018-as országgyűlési választáson elszenvedett vereség, Vona Gábor lemondása, a párt válságba kerülése és egy konkurens párt megjelenése (Mi Hazánk Mozgalom) voltak. A gyengülés mellett fontos kiemelni a Jobbik politikai „arculatváltását” néppártosodását,²⁵ ami a párt korábbi radikális pozíciójának közére, illetve balratolódását eredményezte. Ez a legutóbbi adatokon is megjelenik, amelyek a Jobbik-szavazók enyhe balratolódásáról és a radikalizmus népszerűségvesztéséről, más szóval a mérsékelt–radikális tengely elhalványulásáról árulkodnak.²⁶ A párt egyre „vállalhatóbbá” vált más pártok szavazói számára is.²⁷

Másrészt az immár tíz éve regnáló Orbán-kurzussal szemben – politikai stratégiai okokból – egyre erőteljesebb igény mutatkozott egy egységes ellenzéki összefogásra mind a legutóbbi országgyűlési, mind az önkormányzati választásokon. Ez az országgyűlési választásokon kevésbé, az önkormányzati választásokon nagyobb mértékben sikerült az ellenzéki pártoknak. Mindazonáltal ezek a sok esetben kényszerstratégiák hátráltatták az erős ellenzéki tengelyek létrejöttét. Az LMP az egyik legegyszerűbb vesztese az összefogásnak, amely ahelyett, hogy egy erős zöld törésvonalat épített volna fel, lényegében beolvadt a hagyományos baloldali blokkba. Hasonlóképpen hátráltatták a stratégiai célok (kormányváltás) a Momentum identitásépítését. Mindezek összességében egy fragmentált, ám a választásokon többé-kevésbé közös politikai akaratot képviselő ellenzék eredményeztek. A legutóbbi adatok azt mutatják, hogy Magyarországon a pártosság európai viszonylatban is jelentős, az egyes pártok szavazói elutasítóak más pártokkal szemben, ám a legnagyobb ellentét a kormánypártiak és az ellenzékiek között van.²⁸ Ennek nyomán tehát a *kormánypárti–ellenzéki* törésvonal jelentősége került előtérbe az elmúlt években.

Kérdés azonban, hogy milyen ideológiai vagy más tényezőkkel jellemezhető ez a fenti, pusztán politikai preferenciát kifejező törésvonal. Vajon a – pártosság szempontjából igen sokszínű – ellenzéki oldalt egyedül a közös politikai akarat (kormányváltás) tartotta össze a választásokon, vagy vannak olyan egyéb tényezők, amelyek élesen megkülönböztetnek egy ellenzéki szavazót egy kormánypártitól?

Több okunk is van azt feltételezni, hogy az elmúlt két évtizedben meghatározó jelentőségű bal–jobb tengely gyengébben magyarázza a jelenlegi

---

²⁵ Róna 2016.

²⁶ Enyedi–Tardos 2018.

²⁷ Molnár–Róna 2017.

²⁸ Patkós 2018.

kormánypárti–ellenzéki distinkciót. Az egyik ok, hogy az Orbán-kormány több olyan meghatározó ügyet is sikerrel tematizált az elmúlt években, amely nem osztja meg jelentősen a bal- és jobboldalt. Ilyen ügyek voltak a migráció és a családok védelme. Az igaz ugyan, hogy egy baloldali érzelmű ember kevésbé elutasító a migrációval szemben, ám az látható, hogy az illegális migrációt a bal- és jobboldali magyar emberek hasonlóképpen aggasztónak tartják.²⁹ A családok támogatásával kapcsolatban ennél is nagyobb a konszenzus. Az is gyengítheti a bal–jobb törésvonalat, hogy – mint bemutattuk – a legutóbbi választásokon látott ellenzéki összefogások összetétele rendkívül vegyes. Míg a különösen polarizált 2006-os helyzetben egy jóval világosabb baloldali és egy jobboldali blokk csapott össze, ma az ellenzéki összefogás egy blokkba tereli a hagyományos baloldalt (MSZP, DK), az újbaloldalt (Momentum Mozgalom), a zöldeket (LMP), a balra tolódott, de még mindig inkább jobboldali Jobbikot, a szélsőjobboldalt (Mi Hazánk Mozgalom), egy viccpártot (MKKP) és más kis pártokat.³⁰

A legutóbbi adatok leginkább a szociokulturális, strukturális tényezők erősödéséről tanúskodnak. Erősödött a generációs tényező, az életkor, a területi és a materiális tényezők hatása is.³¹ Vida, valamint Vida és Kovalcsik³² is a fővárosi–vidéki, illetve az urbánus–rurális reláció erősödésére, valamint a végzettség, a foglalkozás és az etnikai hovatartozás jelentőségére hívja fel a figyelmet.

Vizsgált dimenziók

Szociokulturális törésvonal-tényezők

A szociokulturális tényezők közé tartoznak a szociodemográfiai (vagy más néven strukturális) alapváltozók, valamint a vallásosság. Amennyiben ezen tényezők hatása meghatározó a pártválasztás szempontjából,

---

²⁹ Barna–Koltai 2019, 53.

³⁰ Az itt használt ideológiai jelzőkkel mindössze az ellenzék ideológiai sokszínűségét kívántuk illusztrálni, ezek a jelzők vitathatók, mivel a pártok nem rendelhetők ilyen egyértelműen ideológiai értékekhez.

³¹ Enyedi–Tardos 2018; Knutsen 2011.

³² Vida 2014; Vida–Kovalcsik 2018.

úgy az osztályhelyzet-alapú pártosodás erősödik meg.³³ A szociokulturális tényezők hatását a rendszerváltás óta vizsgálják Magyarországon, így számos adat áll rendelkezésünkre. Mindezek részletezésére jelen fejezetben nem térünk ki, itt csak azt hangsúlyoznánk, hogy az elmúlt évtizedekben mind nemzetközi, mind hazai viszonylatban a szociokulturális tényezők pártválasztásra gyakorolt hatása gyengült.³⁴ Jelen tanulmány 12 szociokulturális törésvonal-tényező hatását vizsgálta (lásd 1. táblázat).

Általános értékek

A nemzetközi és hazai értéksszociológiai vizsgálatok tanúsága szerint Magyarországon az átlagosnál fontosabbak a materiális jellegű értékek, mint a nyugat-európai országokban.³⁵ Ezt kiegészítve megvizsgáltuk a World Values Study, valamint a 2016-os Ifjúságkutatás vonatkozó részeit. Eredményeink szerint az általános értékeknek kismértékű hatása van a pártválasztásra.³⁶ Mindezek ellenére érdemesnek tartottuk bevonni a vizsgálatba a következő értékeket: vallásos hit, család, szabadság, utazás és új kultúrák megismerése, kreativitás, önmegvalósítás, nemzethez tartozás, elsősorban azért, mert ezek az értékek ma is fontos elemei a magyar politikai pártok identitásformálásának, s így aktívan megjelennek a politikai kommunikációban (például vallásos hit, család, nemzethez tartozás).³⁷

Ideológiai törésvonal-tényezők

A szociokulturális tényezők mellett az ideológiai törésvonal-tényezők a leggyakrabban vizsgált jellemzők a magyar szakirodalomban. Ahogy a történeti fejezetben bemutattuk, a korábbi eredmények alapján Magyarországon ezeknek a jellemzőknek van a legnagyobb hatása a pártválasz-

---

³³ Lipset–Rokkan 1967.

³⁴ Enyedi–Fábián–Tardos 2014.

³⁵ Inglehart– Welzel 2005; Füstös–Tárnok–Szakolczai 2013; Kollár D. 2017.

³⁶ Forrás: WVS és Ifjúságkutatás adatbázisok saját elemzése.

³⁷ Az értékek témakörét részletesen tárgyalja Zenoviz és Kollár: *Értékváltozás és értékalkazatok Magyarországon* (kézirat).

tásra, különös hangsúllyal a *bal–jobb* ideológiai tengelyre. Elemzésünkben a Magyarországon hagyományosan vizsgált négy ideológiai tényezőt vesszük górcső alá.

Globális–lokális törésvonal-tényezők

A magyar szakirodalomban ez idáig kevésbé vizsgált terület a globalizációhoz kötődő értékek és attitűdök szerepe a pártválasztásban.³⁸ A globalizáció hatása a politikai attitűdökre leghangsúlyosabban az Egyesült Királyság EU-tagságáról szóló 2016-os népszavazást („Brexit-szavazást”) követően merült fel. Számos kutatás adatai arra utaltak, hogy a kilépés kapcsán a brit társadalom a globalizáció *veszteseire* és *nyerteseire* szakadt.³⁹ A Brexit támogatói azok az alacsonyabban kvalifikált, szegényebb és idősebb szavazók voltak, akikre az antiestablishment, a migráció- és multikulturalizmus-ellenesség volt jellemző. Ezzel szemben a Brexit-pártiak a fiatalabb, magasabb végzettségű, városi, gyengébb nemzeti öntudatú választók voltak. A kilépéspártiak „vesztesség”-érzete Nagy-Britanniában EU-szkepticizmusban manifesztálódott. A fenti jelenségek nemcsak ott, de az egész világon (például Egyesült Államok), illetve Magyarországon is felütötték a fejüket az utóbbi évtizedben. Egyrészt számos vita zajlott és zajlik ma is a kormány és az Európai Unió vezetése között, másrészt a Fidesz kommunikációjának 2015 óta meghatározó eleme a migráció ellenzése,⁴⁰ a globalizáció kulturális és gazdasági veszélyeinek említése, a nemzetállamok jelentőségének hangsúlyozása, a „befelé fordulás” és a lokális értékek priorizálása. Más szóval a Fidesz identitásának legfontosabb elemei a globális–lokális relációban értelmezhetőek. Kérdés azonban, hogy a globalizációhoz kötődő értékek rajzoltak-e új törésvonalakat a magyar társadalomban.⁴¹ A magyar vizsgálatokban ez idáig nem szerepelt kellő mélységgel a probléma,⁴² kutatásában egy kérdés erejéig jelent meg a saját bevalláson alapuló *européer* gondolkodás, ami nem különült el a balliberális gondolkodástól, így önálló hatása nem volt.

---

³⁸ Vida 2014.

³⁹ Clarke–Goodwin–Whiteley 2017; Goodwin–Heath 2016; Hobolt 2016.

⁴⁰ Bíró–Nagy 2018.

⁴¹ Jelen kötet: Kollár D.–Gyorgyovich–Pillók: *Életvitelcsoportok Magyarországon*.

⁴² Enyedi–Tardos 2018.

Fontos még megemlíteni a *kozmpolitizmus* fogalmát, ami abban áll, hogy a kilátások, a kapcsolatok túlmutatnak a helyi viszonyokon, meghaladják a határokat.⁴³ Woodward és szerzőtársai (2008) alapján három dimenziója van a kozmpolitizmusnak: intézményi, politikai és kulturális. A makroszintű kozmpolitizmus a nemzetek feletti államépítésre utalhat, politikai szinten a kozmpolitizmus egy álláspontra vagy elvre utal, hangsúlyozva a hibriditást, sokféleséget, inkluzivitást és a különféle kulturális formák és kifejezések elismerését. Végül mint kulturális jelenség – a szakirodalomban e tekintetben nagyfokú egyetértés mutatkozik – a kozmpolitizmust más kultúrák, értékek és tapasztalatok iránti nyitottság határozza meg. Kutatásukban a kozmpolitizmus elsődleges mérőeszköze az a kérdés volt, hogy inkább helyinek (esetükben ausztrálnak) vagy világpolgárnak érzi-e magát a válaszadó. Emellett meghatározónak tartották a migrációval kapcsolatos attitűdöket, a környezetvédelmi törekvésekkel való azonosulás mértékét, valamint a helyi gazdaság támogatásának fontosságát.

Kutatásunkban a globalizációhoz kapcsolódó attitűdök mérésének⁴⁴ kérdéseit használtuk fel, s azokat kiegészítettük egy, a nemzeti vagy európai identitásra, illetve az illegális bevándorlással kapcsolatos félelmekre vonatkozó kérdéssel.

Információs törésvonal-tényezők

Ahogy arra Vida⁴⁵ is felhívta a figyelmet korábban, a globalizált, információs társadalmak korában a médiafogyasztás és a digitalizáció fontos szempont kell hogy legyen a politikai attitűdök vizsgálatakor. Számos szerző utal arra, hogy a politikai polarizáció mögött információs tényezők (például internet, közösségi média) állnak.⁴⁶ A közösségimédia-használat széles körű elterjedésével párhuzamosan növekedtek a félelmek az ún. *véleménybuborékok* és *visszhangkamrák* (*filter-bubble*, *echo-chamber*) kialakulásával kapcsolatban, ami arra utal, hogy ezeken a felületeken a felhasználók hajlamosak hasonló érdeklődésű és politikai attitűdökkel

---

⁴³ Hannerz 1990.

⁴⁴ Woodward–Skrbis–Bean 2008.

⁴⁵ Vida 2014.

⁴⁶ Boxell–Gentzkow–Shapiro 2017; Sunstein 2018.

rendelkező egyénekkel körülvenni magukat, ami zárt buborékok kialakulásához vezethet.⁴⁷ Azt is jó okunk van feltételezni, hogy a média polarizáltsága és más jellemzői nem függetlenek az egyének politikai kultúrájától.⁴⁸ Érdemes továbbá megemlíteni az álhírek kérdéskörét is, ami szintén egy 21. századi információs probléma.

1. táblázat: Az öt törésvonal-tényezőcsoport és a vizsgált változók

1. Szociokulturális törésvonal-tényezők	
Lakóhely településtípusa	Lakóhely régiója
Nem	Iskolai végzettség
Életkor	Családi állapot
Gazdasági aktivitás	Háztartásméret (fő)
Vallásosság	Társadalmi csoport (önbesorolás)
Jövedelmi csoport (önbesorolás)	
2. Általános értékek	
Vallásos hit fontossága	Család fontossága
Nemzethez tartozás fontossága	Szabadság fontossága
Kreativitás fontossága	Önmegvalósítás fontossága
Új helyek, kultúrák megismerése, utazás fontossága	
3. Ideológiai értékek	
Liberális–konzervatív	Baloldali–jobboldali
Mérsékelt–radikális	Hagyománykövető–modern
4. Globális–lokális törésvonal-tényezők⁴⁹	
Nemzetben gondolkodó/emberiségben gondolkodó	Világpolgárként tekintek magamra.
Fontosak számomra a helyi tradíciók.	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világvivathoz.
Fontos számomra, hogy magyar termékeket vásároljak.	Illegális bevándorlás megítélése Magyarországon
Magyar vs. európai identitás	
5. Információs törésvonal-tényezők	
Digitális töke (van-e a háztartásában internetezésre is alkalmas okostelefon, laptop, PC, tablet?)	Internetezés gyakorisága
Legfontosabb hírforrás közéleti ügyekben (tv, rádió, nyomtatott sajtó, internet, közösségi média)	Facebook-használat gyakorisága

⁴⁷ Spohr 2017.

⁴⁸ Szabó–Bene 2015.

⁴⁹ Jelen és a tanulmányban szereplő további táblázatokban dőlt betűvel jelöltük azon kijelentéseket, melyeket a pontosság érdekében a kérdőívben szereplő szó szerinti formájában jelenítettünk meg.

Ezzel a rövid bevezetővel mindössze arra szeretnénk volna utalni, hogy az egyének információhoz való hozzáférése jó eséllyel hatással van arra, hogy milyen politikai tartalmakkal találkoznak, s ezen keresztül a politikai attitűdjeikre. Ez indokolta, hogy a digitális eszköz-ellátottsággal (digitális tőke), médiafogyasztással és internet-, illetve közösségimédia-használattal kapcsolatos alapkérdéseket is bevonjunk a modellbe.

Eredmények

A tényezőcsoportok magyarázó ereje a pártválasztásra általában

Elsőként azt vizsgáltuk meg, hogy mekkora magyarázó erővel bír az öt tényezőcsoport a pártválasztásban. Ez esetben még nem volt indokolt pártként logisztikus regressziókat futtatni, az általános képhez elegendő volt egy multinomiális és egy binomiális logisztikus regressziós modellt építeni. Az első modellben a függő változó a pártpreferencia volt teljes pártlistával,⁵⁰ a bizonytalanokat és a válaszmegtadókat kihagytuk az elemzésből (multinomiális modell). Ez utóbbi két csoport egyrészt területi okokból, másrészt azért nem került be az elemzésbe, mert a tanulmány célja kifejezetten a pártot választó, aktív választóréteg döntéseinek becslése volt. A második modell függő változója egy olyan kétértékű változó volt, amelynél a Fidesz–KDNP-t választókat és bármely más pártot választókat különböztettük meg (binomiális). Ahogy a 2. táblázatból kiderül, a normál pártpreferencia-változónál a legnagyobb magyarázó ereje az ideológiai értékeknek van (22,26%). Mintegy feleakkora a magyarázó ereje a globális–lokális értékeknek (10,46%), ezt a szociokulturális tényezők követik (7,14%). Az információs tényezőknek és az általános értékeknek csekély magyarázó erejük van (3,92–5,11%). A második modell R²-ei valamivel alacsonyabbak minden dimenzióban, kivéve a globális–lokális értékeknél. Figyelemre méltó, hogy ezekkel a változókkal valamivel jobban tudjuk becsülni a kormánypárti–ellenzéki szembenállást, mint a pártosságot (18,27%). A magyarázó erő ráadásul az ideológiai értékéhez hasonló. Mivel a globalizációhoz kötődő értékek magyarázó ereje magas a kétosztatú pártpreferencia becslése esetén, így összességében

---

⁵⁰ *Ha most vasárnap lennének a parlamenti választások, az alábbi pártok közül Ön kire szavazna?*

a teljes modell magyarázó ereje magasabb, ha a kormánypárti–ellenzéki szembenállást próbáljuk becsülni (28,3 vs. 24,9%). Mindemellett látható, hogy nemcsak a tényezőcsoportonkénti, de az összes változóra futtatott modell magyarázó ereje is gyenge. Ez azt sugallja, hogy számos más, nem mért változó szükséges a pártválasztás megértéséhez.

2. táblázat: A pártválasztásra illesztett multinomiális, illetve binomiális logisztikus regressziós modellek magyarázó ereje

	R2LA⁵¹ – Teljes pártlista	R2LA – Fidesz–KDNP vs. összes párt
Szociokulturális törésvonal-tényezők	7,14%	4,57%
Általános értékek	5,11%	2,59%
Ideológiai értékek	22,26%	20,33%
Globális–lokális törésvonal-tényezők	10,46%	18,27%
Információs törésvonal-tényezők	3,92%	2,15%
Összes változó	24,90%	28,30%

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

A tényezőcsoportok magyarázó ereje pártonként – Fidesz–KDNP

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a különböző tényezőcsoportok hogyan magyarázzák az egyes pártok választását. Külön tárgyaljuk a kormánypártokat, a balliberális pártokat (DK, MSZP–PM, LMP, Momentum Mozgalom) és a Jobbikot. Felmerülhet a kérdés, hogy miért az elmúlt években meggyengült Jobbikot emeljük ki, és nem például a megerősödött Demokratikus Koalíciót vagy a Momentum Mozgalmat. Emögött elsősorban az a korábbi szakirodalmak alapján megfogalmazott feltételezés állt, hogy a Jobbik tábora ideológiai és más tényezők mentén is számottevően különbözhet más pártok szavazóitól, míg a baloldali pártok szavazói között kevésbé tűnt indokoltnak határozott törésvonalakat keresni. Mindazonáltal egy jövőbeni kutatásnak érdemes lenne feltárnia a balliberális pár-

⁵¹ Az R2LA – szemben az SPSS-ben hagyományosan riportált R2 mutatókkal – a megmagyarázott hányadot az összes heterogenitás arányában fejezi ki. Képlete: $(-2LL0 - (-2LL1 - 2k)) / -2LL0$, ahol az LL0, az üres modell log-likelihood értéke, LL1 az illesztett modell log-likelihood értéke, a k pedig a bevont független változók kategóriáinak száma (Kmetty 2015; Székelyi–Barna 2008.).

tok közötti törésvonalakat. Az elemzésekben kitérünk a tényezőcsoportokon belüli változók hatásaira és a hatások irányára.

Elsőként a Fidesz–KDNP-t tárgyaljuk. Ahogy a 3. táblázatban látható, a szociokulturális tényezők közül erős pozitív hatása van a Fidesz–KDNP-szimpátiára az alacsony végzettségnek, a gazdasági aktivitásnak, a gyerek-szám emelkedésének és a vallásosságnak, míg negatív hatást gyakorol, ha valaki nagyobb településen, illetve a Dunántúlon él, magasabb a végzettsége, illetve hajadon vagy nőtlen.⁵² Az általános értékek közül egyedül a vallásos hit és a nemzethez tartozás mutat szignifikáns pozitív összefüggést a Fidesz–KDNP-szimpátiával, míg az ideológiai értékek közül a liberális–konzervatív, a baloldali–jobboldali és a mérsékelt–radikális értékpár. A globális–lokális dimenzió legmeghatározóbb eleme a migráció problémaként való azonosítása, a magyar vs. európai identitás (a Fidesz–KDNP támogatói nemzetben gondolkodnak), de – érdekes módon – az is fontos számukra, hogy igazodjanak a világdivathoz. Az információs tényezők közül a televíziós hírek fogyasztása és a közösségi média használata megnöveli annak az esélyét, hogy kormánypárti válaszadót találjunk, a nyomtatott sajtó fogyasztása viszont csökkenti. A digitális tőke negatívan függ össze a Fidesz–KDNP-preferenciával.

A modellek magyarázó erejének változása az általános multinomiális modellek eredményeit erősíti meg. Mind a Cox & Snell-, mind a Nagelkerke-mutató a háromszorosára emelkedik az ideológiai változók bevonását követően. Érdekes azonban összehasonlítani a Wald-statisztikákat, amelyek a változók önálló magyarázó erejét mutatják.⁵³ Nem áll módunkban minden változó Wald-statisztikáját megjeleníteni, így a 4. táblázat a tíz legerősebb változó statisztikáit tartalmazza. Ez alapján a Fidesz–KDNP-szimpátiát legnagyobb mértékben messze a bal–jobb tengely határozza meg, viszont számottevő hatása van egyes globalizációhoz kötődő és demográfiai változóknak. A második legfontosabb tényező az illegális bevándorlás problémaként való azonosítása is, a harmadik pedig a gazdasági aktivitás, melyet a városban élés követ. Meghatározó ezeken felül a digitális tőke, a mérsékelt–radikális skála, a családi állapot, a nemzetben gondolkodás, valamint a világdivathoz való igazodás.

---

⁵² Az elemzésben csak a szigorúbb szignifikanciaszinten is szignifikáns eredményeket emeljük ki. Itt jeleznénk, hogy a modellekben rendre számos összefüggés szignifikánsnak bizonyult. Érdekes ezeket a szignifikanciaértékeket annak fényében értelmezni, hogy 20 ezer fős mintamérettel dolgoztunk, és a nagy mintaelemszám növeli a szignifikáns kapcsolatot esélyét.

⁵³ Hasonló megközelítésért lásd például: Kmetty 2019.

3. táblázat: A Fidesz–KDNP-re illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Konstans	-	-0,281	-0,306	-	-
		-0,922***			-2,493***	-2,705***
	Életkor	-	-	-	-	-0,011**
		-0,013***	-0,017***	-0,013***	-0,012***	-
	Főváros (referencia: község)	-0,128	-0,181	-0,14	-0,227*	-0,248*
	Megyeszékhely	-0,151*	-0,11	-0,327***	-0,326***	-0,287**
	Város	-0,216**	-0,222**	-0,335***	-0,402***	-0,367***
	Közép-Mo.	0,156	0,206*	0,124	0,189	0,18
	Közép-Dunántúl	-0,394***	-0,4***	-0,386***	-0,429**	-0,502***
	Nyugat-Dunántúl	0,122	0,132	0,142	0,311*	0,319**
	Dél-Dunántúl	-0,153	-0,157	-0,253*	-0,312*	-0,275**
	Észak-Mo.	0,225*	0,191	0,145	-0,111	-0,167
	Észak-Alföld	0,071	0,084	-0,067	-0,053	-0,061
	Nem	-0,061	-0,097	-0,042	-0,089	-0,093
	Max. 8 általános (referencia: diplomás)	0,147	0,107	0,194	0,196	0,103
	Szakmunkás	-0,004	0,004	-0,033	-0,092	-0,183*
	Érettségi	-0,311***	-0,317***	-0,275***	-0,272**	-0,309***
	Teljes munkaidőben dolgozik	0,545***	0,535***	0,477***	0,507***	0,497***
	Nyugdíjas	0,457***	0,444***	0,302*	0,41**	0,39*
	Hajadon/nőtlen	-0,429***	-0,412***	-0,471***	-0,525***	-0,509***
	Házas	-0,153	-0,167	-0,223*	-0,247*	-0,22*
	Élettársi kapcsolatban él	-0,28***	-0,257**	-0,319**	-0,346**	-0,339**
	Elvált	-0,389***	-0,352**	-0,388**	-0,381**	-0,381**
	Özvegy	-0,203	-0,193	-0,145	-0,229	-0,22
	Vallásos (egyház)	0,829***	0,442***	0,18	0,135	0,207
	Vallásos a maga módján	0,598***	0,386***	0,271**	0,264**	0,295**
	Vallástalan	0,049	0,078	0,092	0,15	0,19
Háztartáslétszám	-0,016	-0,016	-0,014	-0,024	-0,014	

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
	Jövedelmi csoport	0,042*	0,042*	0,039	0,069**	0,07**
	Társadalmi csoport	0,157***	0,181***	0,147**	0,098	0,143**
	Gyerekszám	0,101***	0,11***	0,1**	0,127***	0,136***
Általános értékek	Vallásos hit fontossága		0,198***	0,148**	0,098*	0,103*
	Család fontossága		-0,065	-0,088	-0,01	-0,034
	Nemzethez tartozás fontossága		0,297***	0,216***	0,116*	0,107*
	Szabadság fontossága		-0,162**	-0,164**	-0,149**	-0,14*
	Kreativitás fontossága		-0,003	-0,002	-0,039	-0,031
	Önmegvalósítás fontossága		-0,038	-0,026	-0,057	-0,062
Ideológiai értékek	Liberális-konzervatív			0,126***	0,09**	0,096**
	Baloldali-jobboldali			1,125***	1,02***	1,02***
	Mérsékelt-radikális			-0,135***	-0,132***	-0,147***
	Hagyománykövető-modern			-0,078*	0,019	0,028
Globál-lokál értékek	Nemzetben gondolkodó - emberiségben gondolkodó				-0,087***	-0,078***
	Világpolgárként tekintek magamra.				0,001	0,005
	Fontosak számomra a helyi tradíciók.				0,088**	0,084*
	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világvivathoz.				0,119***	0,105***
	Fontos számomra, hogy magyar termékeket vásároljak.				0,061	0,061
	Elsősorban magyarnak tartja magát - elsősorban európainak tartja magát				-0,429***	-0,381**
	Migráció megítélése				0,585***	0,59***
Információs tényezők	Televízióból tájékozódik					0,17**
	Rádióból tájékozódik					-0,034

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
	Újságból tájékozódik					-0,277**
	Internetről tájékozódik					0,094
	Közösségi médiából tájékozódik					0,24***
	Internetezés gyakorisága					0,04
	Facebook-használat gyakorisága					0,053
	Digitális tőke					-0,192***
-2LL		10007	9829	8305	7859	7794
Cox & Snell R2		5,6%	7,7%	24,1%	28,3%	28,9%
Nagelkerke R2		7,6%	10,5%	32,7%	38,4%	39,2%

Megjegyzés: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A szigorú szignifikanciaszinten, több modellben szignifikáns összefüggéseket kiemeltük.

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

4. táblázat: A Fidesz–KDNP-re illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell Wald-statisztikái (5. modell)

Változók	B	S. E.	Wald
Baloldali–jobbaldali	1,02	0,036	820,012
Migráció megítélése	0,59	0,034	299,82
Teljes munkaidőben dolgozik	0,497	0,094	28,211
Város	-0,367	0,076	23,428
Digitális tőke	-0,192	0,04	22,797
Mérsékelt–radikális	-0,147	0,031	22,488
Hajadon/nőtlen	-0,509	0,108	22,382
Nemzetben gondolkodó - emberiségben gondolkodó	-0,078	0,017	21,81
Gyerekszám	0,136	0,033	17,466
Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívathoz.	0,105	0,025	16,957

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

A tényezőcsoportok magyarázó ereje pártonként – balliberális pártok

A Fidesz–KDNP vizsgálata után górcső alá vettük a balliberális pártokat is, a csoportba azon válaszadókat soroltuk, akik a következő pártok egyikére szavaznának: DK, MSZP–PM, LMP vagy Momentum Mozgalom. Az 1. mellékletben jelenítettük meg a balliberális pártokra illesztett logisztikus regressziós modell eredményeit. A szociokulturális változók közül egyrészt az életkor hatását érdemes kiemelni (pozitív összefüggés), valamint a területi hatást. A községekhez viszonyítva a fővárosban, a megyeszékhelyeken és a városokban is nagyobb valószínűséggel szavaznak a balliberális pártokra. A kérdezettek régió szerinti lakóhelye is közel minden esetben szignifikáns és pozitív összefüggésben van a balliberálisokkal való szimpatizálással, kivétel ez alól Észak-Magyarország, valamint a Dél-Alföld. A családi állapot is meghatározó a balliberális pártokra való szavazás tekintetében, a férfiak, a házasok, a hajadonok, nőtlenek, valamint az élettársi kapcsolatban élők nagyobb eséllyel szavaznak valamelyikre a jelen csoportba tartozó pártok közül. A jobb anyagi helyzetben lévők szintén nagyobb eséllyel voksolnak balliberális pártra, ám érdekes, hogy a társadalmi csoport negatív irányban hat a szavazásra. Az általános értékek alig mutatnak összefüggést a pártok támogatottságával, az ideológiai értékek csoportját vizsgálva viszont elmondható, hogy a balliberális pártokra szavazókra jelentős hatása van a bal–jobb tengelynek, és ma is számít a liberális–konzervatív különbségtétel. Az európeér, valamint a világpolgári identitás egyaránt növeli a balliberális pártokra való szavazás valószínűségét, továbbá a bevándorlás problémaként való érzékelése negatív irányba hat a balliberális pártokkal való rokonszenvre. Az információs tényezők lényegében nem függnek össze a fenti pártok támogatásával. Egészében vizsgálva a modelleket látható, hogy – éppúgy, ahogy a Fidesz–KDNP esetében – az ideológiai értékek bevonása kiemelkedő mértékben növeli a modell magyarázó erejét. Számtottevő mértékben hatnak továbbá a magyarázó erőre a szociokulturális tényezők, valamint a globalizációhoz kapcsolható értékek.

A Wald-statisztikákat összehasonlítva a leginkább meghatározó hatása messzemenően a bal–jobb skálának van, ám jelentős hatással van az illegális bevándorlás problémaként való azonosítása is. A balliberális szavazók esetében erősen érvényesül a lakóhely régiójának hatása is, illetve a családi állapot és a településtípus. Összességében tehát a balliberális pártokat választók nagyobb eséllyel nagyvárosi, baloldali érzelmű, az illegális bevándorlást kevésbé problematizáló, önmagukat világpolgárként meghatározó emberek.

5. táblázat: A balliberális pártokra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell Wald-statisztikái (5. modell)

Változók	B	S. E.	Wald
Baloldali/jobboldali	-0,973	0,038	659,138
Migráció megítélése	-0,474	0,035	179,175
Közép-Magyarország	1,262	0,152	68,758
Dél-Dunántúl	1,146	0,159	51,761
Világpolgárként tekintek magamra.	0,195	0,03	42,182
Nyugat-Dunántúl	0,883	0,162	29,569
Észak-Alföld	0,833	0,154	29,296
Életkor	0,018	0,004	22,438
Megyeszékhely (referencia: község)	0,479	0,102	22,125
Közép-Dunántúl	0,732	0,158	21,347

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

A tényezőcsoportok magyarázó ereje pártonként – Jobbik

Megvizsgáltuk azt is, hogy az elemzésbe vont tényezők milyen mértékben határozzák meg a Jobbikkal való szimpatizálást. A 2. mellékletből kiderült, hogy ez esetben jóval kevesebb tényezőnek van szignifikáns hatása a Jobbikra való szavazásra. A szociokulturális tényezők közül – a korábbi kutatásokkal összhangban – a kornak van negatív irányú, ám igen gyenge hatása, valamint szintén negatív előjellel szerepel a nem is, mely szerint a férfiak nagyobb eséllyel rokonszenveznek a Jobbikkal. A középfokú végzettség mind a két típusa nagyobb eséllyel jelent a Jobbikkal való szimpatizálást, mint a felsőfokú. Végül ezen csoportból negatív irányú hatása van még a jövedelemnek is, tehát a Jobbik népszerűbb az alacsonyabb jövedelmű válaszadók körében. Az általános értékek hatása itt is elenyésző. Az ideológiai értékek közül – ahogy azt vártuk – meghatározó magyarázó erővel bír a mérsékelt–radikális, illetve a liberális–konzervatív skálán való elhelyezkedés is, mind a két esetben pozitív irányú összefüggésről van szó, azaz a jobbikosok radikálisabbak és konzervatívabbak. Az is kiderült, hogy a bal–jobb tengely a Jobbiknál nem mutat szignifikáns összefüggést. A globalizációs értékek csoportjában két negatív irányú, szignifikáns összefüggés azonosítható: ezek alapján azok, akik fontosnak tartják, hogy

igazodjanak a világdívatához, kisebb eséllyel, azok pedig, akik inkább magyarnak tartják magukat, nagyobb eséllyel szavaznak a Jobbikra. Látható tehát, hogy a migráció kérdését kevésbé érzi aggasztónak a Jobbik tábora. Végül az információs tényezők csoportjából az internetezés gyakorisága és a digitális tőke is pozitív irányba hat a Jobbik támogatottságára.

Az egyes tényezők hatásnagyságát vizsgálva a legmeghatározóbb a mérsékelt–radikális skálán való elhelyezkedés. Ezt az érettségi és a digitális tőke követi. Fontos még a magyar vs. európai identitás, a liberális–konzervatív ellentétpár, a migráció, a világdívatához való (nem) igazodás és a jövedelem. Összességében a Jobbikra illesztett modellek alapján mégis főként azt mondhatjuk el, hogy meglehetősen nehéz megbecsülni, milyen tényezőknek köszönhetően válik valaki Jobbik-szavazóvá. Erről árulkodik, hogy jóval alacsonyabb R²-eket kaptunk a Jobbikra illesztett modellekben, az 5. modell Cox & Snell-értéke mindössze 4%, a Nagelkerke 10,4% (!).

6. táblázat: A Jobbikra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell Wald-statisztikái (5. modell)

Változók	B	S. E.	Wald
Mérsékelt–radikális	0,286	0,049	33,587
Érettségi (ref.: diploma)	0,697	0,155	20,101
Digitális tőke	0,311	0,07	19,765
Liberális–konzervatív	0,207	0,055	14,154
Jövedelmi csoport	-0,149	0,042	12,438
Elsősorban magyarnak tartja magát - elsősorban európainak tartja magát	-0,768	0,227	11,458
Szaktudás	0,587	0,174	11,338
Internetezés gyakorisága	-0,318	0,102	9,656
Migráció megítélése	-0,154	0,053	8,611
Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívatához.	-0,12	0,043	7,845

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

A tényezőcsoportok magyarázó ereje a kormánypárti–ellenzéki relációban

Az utolsó regressziós modellekben annak jártunk utána, hogy ezek a tényezők mennyiben segítenek megérteni a kormánypárti–ellenzéki ellentétet, azaz mely tényezőkkel becsülhető meg az a pártpreferencia-változó,

amely Fidesz–KDNP vs. összes ellenzéki párt felosztású. A szociokulturális változók közül a lakóhely és a végzettség a meghatározó. A kormánypártok támogatói között nagyobb eséllyel találunk inkább kelet-magyarországi, kisebb településeken élő és alacsonyabb végzettségű választókat. Fontos a gazdasági aktivitás pozitív megkülönböztető szerepe a Fidesz–KDNP irányába, és a családi állapot hatása. Kifejezetten erős pozitív hatása van a kormánypártok választására a gyerekszám emelkedésének, és enyhe pozitív hatása a jövedelem emelkedésének. Érdekes, hogy az életkor emelkedése csökkenti a kormánypártra szavazás esélyét, ez némileg ellentmond a korábbi kutatásoknak, melyek alapján a Fidesz–KDNP a 30 éven aluliak körében például kevésbé népszerű. A kor változó kategoriális szerepeltetése már nem mutat szignifikáns kapcsolatot. Az is figyelemre méltó, hogy ebben a relációban a vallás és a hit szerepe háttérbe szorul. Az általános értékek lényegében semmit nem magyaráznak a kormánypárti–ellenzéki ellentétből. Annál inkább az ideológiai értékek, igaz, csak a bal–jobb és a mérsékelt–radikális skála szignifikáns. A globalizációhoz kötődő értékeknek szintén fontos szerepük van, a kormánypárti tábor láthatólag erősen migrációellenes, erős a magyar identitása, fontosak számukra a helyi tradíciók, a magyar termékek preferálása, szemben a kozmopolita attitűdöket mutató ellenzéki táborral. Az információs tényezők keveset adnak hozzá a fenti szembenállás becsléséhez, de az látható, hogy csökkenti a kormánypárti szimpátia esélyét a nyomtatott sajtó preferálása, valamint negatívan függ össze a Fidesz–KDNP támogatottsága a digitális tőke emelkedésével is.

A Wald-statisztikák arról árulkodnak, hogy ma is a bal–jobb tengely mentén becsülhető a legjobban a kormánypártiság, avagy ellenzékiesség. Nagyon magas emellett a migráció Wald-értéke. Ehhez a két tényezőhöz képest jóval kisebb a hatása a lakóhelynek, a végzettségnek vagy a gyerekszámnak, mindazonáltal ezek a tényezők is jól magyarázzák a fenti szembenállást.

Összefonódások a magyarázó változók között

Bár a modellekben nem találtunk multikollinearitást, felmerülhet a kérdés, hogy vajon a fontosabb magyarázó változók milyen mértékben járnak együtt. Könnyen előfordulhat, hogy amikor azt látjuk, hogy egy magyarázó változó hatása önmagában meghatározó, akkor a független változók közötti összefonódások miatt valójában ugyanazokat az össze-

7. táblázat: A Fidesz–KDNP vs. összes ellenzéki párt változóra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell (0=Fidesz–KDNP, 1=összes ellenzéki párt)

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Konstans	-0,348	-0,919**	-1,16**	0,936*	1,136*
	Életkor	0,016***	0,019***	0,013***	0,015***	0,015***
	Főváros (referencia: község)	0,063	0,098	0,082	0,117	0,127
	Megyeszékhely	0,285**	0,255**	0,548***	0,523***	0,478***
	Város	0,211**	0,211**	0,329***	0,404***	0,382***
	Közép-Mo.	0,514***	0,48***	0,746***	0,829***	0,822***
	Közép-Dunántúl	0,517***	0,54***	0,79***	0,92***	1,001***
	Nyugat-Dunántúl	0,366**	0,349*	0,472**	0,391*	0,405*
	Dél-Dunántúl	0,508***	0,502***	0,761***	0,942***	0,935***
	Észak-Mo.	-0,351*	-0,304*	0,005	0,339*	0,428*
	Észak-Alföld	0,211	0,212	0,571***	0,676***	0,723***
	Nem	-0,027	-0,001	-0,088	-0,059	-0,055
	Max. 8 általános (referencia: diplomás)	-0,148	-0,119	-0,183	-0,19	-0,08
	Szakmunkás	0,003	0,015	0,151	0,243*	0,346**
	Érettségi	0,381***	0,388***	0,417***	0,424***	0,465***
	Teljes munkaidőben dolgozik	-0,445***	-0,432***	-0,374***	-0,459***	-0,45***
	Nyugdíjas	-0,225	-0,227	-0,016	-0,199	-0,205
	Hajadon/nőtlen	0,406***	0,392***	0,488***	0,55***	0,547***
	Házasság	0,192	0,221*	0,324**	0,342**	0,333**
	Élettársi kapcsolatban él	0,274***	0,25*	0,359**	0,438***	0,435***
	Elvált	0,269*	0,272*	0,335*	0,34*	0,353*
	Özvegy	0,016	0,031	-0,052	0,075	0,116
	Vallásos (egyház)	-0,607***	-0,274*	-0,03	0,008	-0,062
	Vallásos a maga módján	-0,524***	-0,333***	-0,145	-0,145	-0,161
	Vallástalan	0,181	0,139	0,175	0,097	0,081
	Háztartáslétszám	-0,017	-0,017	-0,025	0,001	-0,01
	Jövedelmi csoport	-0,032	-0,029	-0,033	-0,071*	-0,075**
Társadalmi csoport	-0,153**	-0,178**	-0,134*	-0,08	-0,12	
Gyerekszám	-0,133***	-0,139***	-0,102**	-0,161***	-0,173***	
Általános értékek	Vallásos hit fontossága		-0,224***	-0,161**	-0,069	-0,056
	Család fontossága		0,027	0,059	0,039	0,072

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Általános értékek	Nemzethez tartozás fontossága		-0,282***	-0,203**	-0,058	-0,038
	Szabadság fontossága		0,097	0,103	0,126	0,135
	Kreativitás fontossága		-0,052	-0,058	-0,009	-0,009
	Önmegevalósítás fontossága		-0,039	-0,049	0,029	0,04
Ideológiai értékek	Liberális-konzervatív			-0,12**	-0,047	-0,052
	Baloldali-jobboldali			-1,156***	-1,057***	-1,062***
	Mérsékelt-radikális			0,228***	0,212***	0,231***
	Hagyománykövető-modern			0,081*	-0,035	-0,054
Globál-lokál értékek	Nemzetben gondolkodó – emberiségben gondolkodó				0,055**	0,05*
	Világpolgárként tekintek magamra.				0,12***	0,116***
	Fontosak számomra a helyi tradíciók.				-0,099*	-0,092**
	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívathoz.				-0,115***	-0,109***
	Fontos számomra, hogy magyar termékeket vásárooljak.				-0,091*	-0,097*
	Elsősorban magyarnak tartja magát / elsősorban európainak tartja magát				0,472***	0,446**
	Migráció megítélése				-0,716***	-0,724***
Információs tényezők	Televízióból tájékozódik					-0,139
	Rádióból tájékozódik					-0,022
	Újságból tájékozódik					0,362***
	Internetről tájékozódik					-0,041
	Közösségi médiából tájékozódik					-0,177*
	Internetezés gyakorisága					0,04
	Facebook-használat gyakorisága					-0,049
	Digitális tőke					0,186***
-2LL		7407	7303	5964	5505	5467
Cox & Snell R2		6,8%	8,4%	27,6%	33,2%	33,6%
Nagelkerke R2		9,1%	11,3%	37%	44,5%	45,1%

Megjegyzés: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A szigorú szignifikanciaszinten, több modellben szignifikáns összefüggéseket kiemeltük.

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

**8. táblázat: A Fidesz–KDNP vs. összes ellenzéki párt
váltóóra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell
Wald-statisztikái (5. modell)**

Változók	B	S. E.	Wald
Baloldali–jobboldali	-1,062	0,04	703,51
Migráció megítélése	-0,724	0,04	324,121
Mérsékelt–radikális	0,231	0,037	38,757
Közép-Dunántúl	1,001	0,173	33,509
Dél-Dunántúl	0,935	0,165	32,177
Közép-Magyarország	0,822	0,156	27,791
Érettségi (referencia: diploma)	0,465	0,096	23,268
Észak-Magyarország	0,723	0,157	21,302
Megyeszékhely (referencia: község)	0,478	0,105	20,712
Gyerekszám	-0,173	0,04	18,8

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

függéseket látjuk, csak más köntösben. Az összefonódások bemutatására nem a logisztikus regressziós tagok interakcióinak jellemzését választottuk, egyrészt, mert ezek nehezen interpretálhatók,⁵⁴ másrészt a regressziós modelljeink már így is „túlterheltek”. Ehelyett egyszerű páronkénti Pearson-féle korrelációs együtthatókat mutatunk be a meghatározó ideológiai, értékalapú független változók között (9. táblázat).⁵⁵

Az adatok azt mutatják, hogy a bevont változók között van ugyan szignifikáns kapcsolat, de a korrelációk rendre meglehetősen gyengék (0,3 alattiak). A bal–jobb törésvonal lazán összefonódik a migráció megítélésével ($r=0,259$, $p<0,001$), ami gyengíti azt a korábban megfogalmazott feltételezést, hogy éppen amiatt gyengülhetett az elmúlt években a bal–jobb tengely szerepe, mert a magyar társadalom egységes a migráció megítélésével kapcsolatban. Mindazonáltal a bal–jobb skála a nemzeti identitás meglétével vagy a mérsékelt–radikális tengellyel kevésbé függ össze. Az is látható, hogy azon változók, amelyek a globalizációhoz fűződő viszonyt hivatottak mérni, szintén lazán vagy alig kapcsolódnak egy-

⁵⁴ Bartus–Kisfalusi–Koltai 2019.

⁵⁵ Egyszerűen túl sok változó szerepel az elemzésben ahhoz, hogy teljes körű áttekintést tudjunk adni az interakciós hatásokról. Ez akár egy jövőbeni tanulmány témája lehetne.

máshoz. A legerősebb együtt járás a kozmopolita identitás és a világdívathoz igazodás ($r=0,481$, $p<0,001$), valamint a magyar vs. európai identitás és a migráció megítélése között van ($r=0,215$, $p<0,001$). Mindezekből az következik, hogy nem „fedik át” a fontosabb ideológiai, érték alapú választások egymást, tehát érdemes ezeket külön tárgyalni.

9. táblázat: Pearson-féle korrelációs együtthatók a fontosabb ideológiai, érték alapú változók között

	Nemzetben gondolkodó – emberiségben gondolkodó	Világpolgárként tekintek magamra.	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívathoz.	Elsősorban magyarnak tartja magát / elsősorban európainak tartja magát	Migráció megítélése	Baloldali-jobboldali	Mérsékelt-radikális
Nemzetben gondolkodó – emberiségben gondolkodó		0,119***	0,061***	0,14***	-0,084***	-0,051***	0,028***
Világpolgárként tekintek magamra.	0,119***		0,481***	0,193***	-0,068***	0,061***	0,084***
Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívathoz.	0,061***	0,481***		0,076***	-0,024**	0,082***	0,11***
Elsősorban magyarnak tartja magát – elsősorban európainak tartja magát	0,14***	0,193***	0,076***		-0,215***	-0,134***	0,038***
Migráció megítélése	-0,084***	-0,068***	-0,024**	-0,215***		0,259***	0,016*
Baloldali-jobboldali	-0,051***	0,061***	0,082***	-0,134***	0,259***		0,19***
Mérsékelt-radikális	0,028***	0,084***	0,11***	0,038***	0,016*	0,19***	

Megjegyzés: * $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

Összefoglalás

Tanulmányunk célja a magyarországi politikai törésvonalak vizsgálata volt. Úgy érveltünk, hogy a 2018-as országgyűlési és a 2019-es önkormányzati választás során újra egy erősen megosztott kétblokkrendszer képe rajzolódott ki. Ez az új bipoláris rendszer ugyanakkor különbözik a kétezres évekre jellemző éles szembenállástól, amely mögött egy tisztább, bal–jobb konfliktus állt. A belpolitikai konfliktusok ma leggyakrabban a *kormánypárti–ellenzéki* törésvonal mentén értelmeződnek. Ezzel nem a bal–jobb törésvonal eltűnésére utalunk, igaz, annak elhalványulására több jel is utal. Vizsgálatunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen tényezőkkel magyarázható legjobban ez a kormánypárti–ellenzéki szembenállás. A szakirodalom által korábban jól dokumentáltan feltárt tényezők mellett elemzésünkbe olyan, korábban kevésbé vizsgált faktorokat vontunk be, mint az általános értékek, a globális–lokális értékek és az információs tényezők. Bár írásunk a polarizáció kérdését nem vizsgálja részleteiben, megemlítjük, hogy adataink megerősítik a korábbi kutatások eredményeit, amelyek szerint a magyar társadalom továbbra is erősen polarizált politikai szempontból. A legerősebb törésvonalat húzó bal–jobb tengely alapján számított polarizációs index (PI) értéke 0,922,⁵⁶ amely a korábbi évekhez hasonló mértékű, jelentős polarizáltságra utal.⁵⁷

Az eredmények továbbá azt mutatják, hogy Magyarországon továbbra is az ideológiai tényezők hatnak a legerősebben a pártválasztásra, azok közül is a baloldaliság–jobboldaliság emelkedik ki. Akár a Fidesz–KDNP-vel, akár a balliberális pártokkal való szimpátiát, akár a kormánypárti vs. ellenzéki preferenciát próbáljuk megbecsülni, rendre a bal–jobb skálán való elhelyezkedés a legjobb magyarázó változó. Jelen adatokból nehéz megbecsülni a bal–jobb törésvonal magyarázó erejének időbeli változását,⁵⁸ de Kmetty⁵⁹ adataival összehasonlítva jóval gyengébb megmagyarázott hányadokat találtunk.⁶⁰ Olyan ideológiai tényezők, mint a liberális–kon-

---

⁵⁶ Ennek számítása úgy történik, hogy a hetes skála két szélsőértékének összegét elosztjuk a középső (0) értékkel (Körösenyi 2012).

⁵⁷ Bár ugyanilyen skálán számított korábbi eredményről nem tudunk, a különböző skálakon számolt PI-értékek fenntartásokkal ugyan, de összehasonlíthatók.

⁵⁸ A legtöbb korábbi kutatás nem azonos skálán mérte a kérdést.

⁵⁹ 2015.

⁶⁰ Kmetty (2015) adataival összehasonlítva a szociodemográfiai tényezők magyarázó ereje is lényegesen alacsonyabb ma.

zervatív értékpár, egyértelműen kevésbé meghatározóak ma, helyükre a nemzethez tartozás, nemzetben gondolkozás lépett. A mérsékelt–radikális törésvonal továbbra is fontos, ez választja el élesen a Fidesz–KDNP és a Jobbik szavazóit, a baloldali–jobboldali értékek a Jobbik választásánál még csak nem is szignifikánsak.

A szociokulturális változók közül a lakóhely, a gazdasági aktivitás, az iskolai végzettség és a családi állapot, illetve a gyerekszám meghatározó. A Fidesz–KDNP szavazói körében nagyobb eséllyel találunk vidéki, kisebb településen élő, dolgozó, alacsony végzettségű, gyerekes választót, míg a balliberális szavazók épp ennek a karakternek az ellenkezői. A vallásosság szintén fontos a kormánypártok táborában, de fokozatosan vesztett magyarázó erejéből, ahogy új tényezőcsoportokat vontunk be. A kormánypárti–ellenzéki relációban nem is szignifikáns. A Jobbik-szavazó karakterét a legnehezebb megbecsülni szociokulturális változókkal, esetükben a középfokú végzettség és a gyenge anyagi helyzet jó indikátorok. Az életkor diszkrimináló ereje mindenhol gyenge, igaz, a korábbi kutatások nemlineáris hatásokat találtak. Amennyiben az életkor változót kategóriánként vonjuk be a modellbe, nem látunk szignifikáns különbségeket. Mindezek az eredmények jól összecsengenek a korábbi kutatásokban találtakkal.

A kormánypárti szavazókról fent vázolt kép több ponton rezonál az-
zal, amit Nagy-Britanniában találtak a kutatók a Brexit-szavazást követően. Akárcsak a Nagy-Britannia kilépésére voksolók, a Fidesz–KDNP szavazói is inkább vidékiek, dolgozók, alacsony végzettségűek, alacsony a digitális tőkájük, jobboldaliak, akiknek fontos a nemzeti identitás, és tartanak a migrációtól. Ezzel szemben a balliberális ellenzéki szavazó városi, magas végzettségű, baloldali, gyengébb a nemzeti öntudata, és kozmopolita attitűdökkel rendelkezik. Ez utóbbi leírás többé-kevésbé az *ellenzéki szavazóra* is igaz. A tényezőcsoportok magyarázó erőinek összehasonlításakor az derült ki, hogy a globalizációs kérdések majdnem olyan mértékben magyarázzák a kormánypárti–ellenzéki szembenállást, mint az ideológiai változók. Túlzás lenne azt állítani, hogy a magyar társadalom a globalizáció *veszteseire* és *nyerteseire* szakadt volna, ám a fenti jelek kétségkívül arra utalnak, hogy Magyarországon is felerősödött az a törésvonal, amelynek egyik oldalán a befelé forduló, lokális, nemzeti értékeket preferáló jobboldali választóréteg áll, a másik oldalon pedig egy kozmopolitább, a migrációtól kevésbé tartó baloldali tömeg. Ezt a mintázatot a jobbikosok sem törlik meg egyértelműen, hiszen, mint láttuk, nem mondható el róluk, hogy migrációellenesek lennének.

Az mindenesetre különbség a brit helyzethez képest, hogy Nagy-Britanniában hangsúlyos volt a társadalmi osztály (munkások) és az életkor szerepe is,⁶¹ míg Magyarországon ezek gyengébb faktorok. Azt sem állítjuk, hogy a kormánypárti tábor – a Brexit-pártiakhoz hasonlóan – az EU-tagság ellen lenne. A Századvég Project 28 kutatásából kiderült, hogy a magyar az egyik leginkább EU-párti nemzet az unióban. Mindazonáltal az is látszik, hogy a globalizáció Magyarországon inkább európai viszonylatban értelmeződik, mintsem globálisan. Erre utal az élesebb törésvonal az európai–magyar identitásnál és a törésvonalak hiánya például a világválsághoz való igazodás terén. A globális–lokális törésvonal megerősödése jól magyarázható azzal, hogy az elmúlt években fontos belpolitikai témává vált a migráció, valamint az Európai Unió és a kormány konfliktusai, melyek főként a nemzeti önrendelkezés köré összpontosultak.

A fenti érvelést erősíti az a tény, hogy (az utolsóként vizsgált) információs tényezők egy része determinálja a pártválasztást. A digitális tőke mértéke erős negatív összefüggést mutat a kormánypártok választásával, más szóval az új technológiák áramlatába való bekapcsolódás a Fidesz–KDNP szavazótáborában kevésbé sikeres, mint például a Jobbik szavazóinál. Korábbi kutatások többek között a Jobbik közösségi médiában és online közösségekben való önmegjelenítésére vezették vissza a párt sikerességét.⁶² Ezzel szemben más pártok ugyanebben az időszakban főleg fizetett hirdetések nyomán és meglehetősen konzervatív módon jelentek meg a közösségi médiában.⁶³ Gyengíti mindazonáltal a fenti következtetést az, hogy a közösségi média használata jellemzőbb a kormánypárti szavazókra, az internetezés gyakoriságának pedig nincs hatása, továbbá a balliberális táborhoz tartozást sem magyarázzák információs tényezők.

Végül azt emelnénk ki, hogy még egy olyan, nagyszámú változószettel dolgozó és többirányú megközelítés, mint a jelen vizsgálat, is csak a pártválasztás heterogenitásának mintegy egynegyedét tudja megjósolni. Más szóval számos olyan faktor van, amelyet nem vizsgáltunk, ám számottevő hatása lehet a pártválasztásra. Ilyen lehet a sokat emlegetett családi faktor. Ez mindenesetre azt sugallja, hogy szükséges további, kvalitatív jellegű kutatásokkal kiegészíteni a kérdőíves méréseket, valamint a kérdőíves vizsgálatok specifikus – egy-egy párthoz közel álló – tényezőkre való kiterjesztését (ahogy a Jobbik esetében a kisebbségekkel vagy más

---

⁶¹ Hobolt 2016.

⁶² Vö. Róna 2016.

⁶³ Myat 2015.

társadalmi csoportokkal kapcsolatos kérdések bevonása eredményes volt más kutatásokban⁶⁴).

További megalapozás szükséges emellett a globalizációhoz kapcsolódó attitűdök méréséhez. Jelen kutatás az elsők között kereste a kozmopolitizmus nyomait a magyar választók attitűdjeiben, a kérdőívben használt kérdések korábbi fogódzók hiányában további finomításra szorulnak. Tanulmányunk fő üzenete, hogy a Magyarországon évek óta meghatározó kormánypárti–ellenzéki politikai törésvonal a korábban is meghatározó tényezők mellett (bal–jobb szembenállás) jól magyarázható globalizációs problémákon alapuló konfliktusokkal, amelyek természetének megértéséhez szintén további kutatások szükségesek.

---

⁶⁴ Róna 2016.

Irodalom

Angelusz Róbert – Tardos Róbert 2011: Régi és új törésvonalak, polarizáció, divergenciaspirál. In Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 347–382.

Barna Ildikó – Koltai Júlia 2019: Attitude Changes towards Immigrants in the Turbulent Years of the „Migrant Crisis” and Anti-Immigrant Campaign in Hungary. *East European Journal of Society and Politics*, 5 (1), 48–70.

Bartus Tamás – Kisfalusi Dorottya – Koltai Júlia 2019: Logisztikus regressziós együtthatók összehasonlítása. *Statisztikai Szemle*, 97 (3), 221–240.

Bíró-Nagy András 2018: Politikai lottóötös: A migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018. In Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág – MTA TK PTI, 269–291.

Boxell, Levi – Gentzkow, Matthew – Shapiro, Jesse M. 2017: *Is the internet causing political polarization? Evidence from demographics*. Cambridge (MA), National Bureau of Economic Research.

Clarke, Harold D. – Goodwin, Matthew – Whiteley, Paul 2017: Why Britain voted for Brexit: An individual-level analysis of the 2016 referendum vote. *Parliamentary Affairs*, 70 (3), 439–464.

Enyedi Zsolt – Benoit, Kenneth 2011: Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban. In Enyedi Zsolt – Szabó Andrea – Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet. Választások Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 17–42.

Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Tardos Róbert 2014: Pártok és szavazók 2002–2014. In *Társadalmi Riport*, 13 (1), Táarki, 532–557.

Enyedi Zsolt – Tardos Róbert 2018: A magyar választók társadalmi beágyazottsága és ideológiai tagoltsága. In Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág – MTA TK PTI, 43–75.

Fábián Zoltán 2012: Vonzások és választások: politikai-ideológiai csoportok Magyarországon. Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban. In Szivós Péter – Tóth István György (szerk.): *Tárki Monitor Jelentések*.

Füstös László – Tárnok Orsolya – Szokolczai Árpád 2013: *Értékváltozás Magyarországon, 1978–2009: Értékváltozás vagy értékválság?* Budapest, Present.

Goodwin, Matthew J. – Heath, Oliver 2016: *Brexit vote explained: Poverty, low skills and lack of opportunities*. <https://www.jrf.org.uk/report/brexit-vote-explained-poverty-low-skills-and-lack-opportunities> (letöltve: 2020. április 28.).

Hannerz, Ulf 1990: Cosmopolitans and locals in world culture. *Theory, Culture & Society*, 7 (2–3), 237–251.

Hobolt, Sara B. 2016: The Brexit vote: A divided nation, a divided continent. *Journal of European Public Policy*, 23 (9), 1259–1277.

Inglehart, Ronald – Welzel, Christian 2005: *Modernization, Cultural Change and Democracy. The human development sequence*. Cambridge, Cambridge University Press.

Karácsony Gergely 2006: Árkok és légvárák. A választói viselkedés stabilizálódása Magyarországon. In uő.: *Parlamenti Választás 2006. Elemzések és adatok*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 59–103.

Kmetty Zoltán 2014: *Diskurzusok, nexusok és politikai részvétel: A politikai hálózatok és a politikai diskurzus szerepe a részvételben és a tömbösődésben*. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE TÁTK.

Kmetty Zoltán 2015: Ideológiai és kapcsolathálózati törésvonalak a társadalmi-politikai térben a 2014-es országgyűlési választások előtt. *Studies in Political Science*, 2015/1, 8–34.

Kmetty Zoltán 2019: A narancs árnyalatai. In Szabó Andrea – Susánszky Pál – Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok?* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale; MTA TK PTI.

Knutsen, Oddbjørn 2011: Strukturális hatások, társadalmi koalíciók és pártválasztás Magyarországon. In Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 119–158.

Kollár Dávid 2017: Értékrendszer az információs társadalomban. In Füstös–Tárnok (szerk.): *A változó értékrendszer*. Budapest, Társadalmi Elemzések Alkalmazott Műhelye.

Körösényi András 2012: A politikai polarizáció és következményei a demokratikus elszámoltatásra. Magyar politika, 1990–2010. In Boda Zsolt – Körösényi András: *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, MTA TK PTI – Új Mandátum, 284–309.

Lipset, Seymour Martin – Rokkan, S. Stein 1967: *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction*. New York, Free Press.

Molnár Csaba – Róna Dániel 2017: Radikális változás? – A Jobbik néppártosodása. In Boda Zsolt – Szabó Andrea: *Trendek a magyar politikában – A Fidesz és a többiek: Pártok, mozgalmak, politikák*. Budapest, Napvilág, 168–196.

Myat Kornél 2015: Remény, forradalom, kiábrándulás? Politikai aktivitás a közösségi média színterein. *Médiakutató*, 16 (3), 81–96.

Patkós Veronika 2018: Pártos szavazók győzelme. A pártosság és a politikai megosztottság mintázatai a 2018. évi országgyűlési választás idején. In Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág – MTA TK PTI, 102–126.

Róbert Péter – Papp Zsófia 2012: Kritikus választás? Pártos elkötelezettség és szavazói viselkedés a 2010-es országgyűlési választáson. In Boda Zsolt – Körösenyi András: *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, MTA TK PTI – Új Mandátum, 41–64.

Róna Dániel 2016: *Jobbik-jelenség. A Jobbik Magyarorszáért Mozgalom térnyerésének okai*. Budapest, KUK Könyv és Kávészármű Kft.

Soós Gábor 2012: Kétblokkrendszer Magyarországon. In Boda Zsolt – Körösenyi András: *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, MTA TK PTI – Új Mandátum, 14–40.

Spohr, Dominic 2017: Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business Information Review*, 34 (3), 150–160.

Sunstein, Cass. R. 2018: *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Oxford, Princeton University Press.

Szabó Gabriella – Bene Márton 2015: Média és integráció. *Socio.hu*, 2015 (4), 67–88.

Székelyi Mária – Barna Ildikó 2008: *Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára*. Budapest, Typotex.

Tóka Gábor 2005: A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban. In Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 243–322.

Vegetti, Federico 2019: The political nature of ideological polarization: The case of Hungary. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 681 (1), 78–96.

Vida György 2014: Politikai törésvonalak a magyar társadalomban a 2014-es országgyűlési választások alapján. In *VII. Magyar Földrajzi Konferencia kiadványa*. Miskolc-Lillafüred, Miskolci Egyetem Földrajz Intézete, 568–574.

Vida György – Kovalcsik Tamás 2018: Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 2018/4, 15–30.

Woodward, Ian – Skrbis, Zlatko – Bean, Clive 2008: Attitudes towards globalization and cosmopolitanism: Cultural diversity, personal consumption and the national economy. *The British Journal of Sociology*, 59 (2), 207–226.

Függelék

1. melléklet: A balliberális pártokra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Konstans	-2,821***	-3,104***	-3,613***	-3,556***	-3,759***
	Életkor	0,021***	0,023***	0,019***	0,019***	0,018***
	Főváros (referencia: község)	0,156	0,157	0,199	0,237	0,254**
	Megyeszékhely	0,256**	0,228*	0,459***	0,464***	0,479***
	Város	0,143	0,14	0,206*	0,236**	0,229*
	Közép-Mo.	1,005***	1,012***	1,265***	1,292***	1,262***
	Közép-Dunántúl	0,426**	0,45**	0,551***	0,741***	0,732***
	Nyugat-Dunántúl	0,604***	0,605***	0,853***	0,862***	0,883***
	Dél-Dunántúl	0,68***	0,694***	0,914***	1,17***	1,146***
	Észak-Mo.	-0,196	-0,157	-0,02	0,303	0,284
	Észak-Alföld	0,339*	0,356**	0,624***	0,881***	0,833***
	Nem	0,164**	0,171**	0,144*	0,184**	0,198**
	Max. 8 általános (referencia: diplomás)	-0,08	-0,031	0,003	0,108	0,082
	Szakt munkás	-0,125	-0,097	-0,01	0,105	0,083
	Érettségi	0,093	0,103	0,066	0,072	0,068
	Teljes munkaidőben dolgozik	-0,272**	-0,262**	-0,095	-0,031	-0,011
	Nyugdíjas	-0,024	-0,027	0,125	0,16	0,12
	Hajadon/nőtlen	0,301**	0,315**	0,398**	0,485***	0,482***
	Házass	0,226*	0,272**	0,389**	0,494***	0,474***
	Élettársi kapcsolatban él	0,167	0,184	0,262*	0,387**	0,383**
	Elvált	0,201	0,217	0,194	0,267	0,253
	Özvegy	0,045	0,066	0,009	0,149	0,14
	Vallásos (egyház)	-0,23*	-0,054	0,139	0,245	0,255
Vallásos a maga módján	-0,274**	-0,155	-0,038	0,08	0,092	

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Vallástalan	0,16	0,142	0,085	0,102	0,104
	Háztartáslétszám	-0,036	-0,038	-0,052	-0,04	-0,03
	Jövedelmi csoport	0,06*	0,057*	0,072**	0,051	0,059*
	Társadalmi csoport	-0,107*	-0,133*	-0,132*	-0,122*	-0,115
	Gyerekszám	-0,141*	-0,144***	-0,119**	-0,139***	-0,136**
Általános értékek	Vallásos hit fontossága		-0,231**	-0,134**	-0,045	-0,067
	Család fontossága		-0,092	-0,068	0,035	0,026
	Nemzethez tartozás fontossága		-0,342***	-0,235***	-0,093	-0,109
	Szabadság fontossága		-0,106	-0,15*	-0,135**	-0,145*
	Kreativitás fontossága		-0,11	-0,115	-0,05	-0,063
	Önmegvalósítás fontossága		-0,215***	-0,256***	-0,159*	-0,162*
Ideológiai értékek	Liberális-konzervatív			-0,204***	-0,117**	-0,12**
	Baloldali-jobboldali			-1,04***	-0,964***	-0,973***
	Mérsékelt-radikális			0,062	0,051	0,051
	Hagyománykövető-modern			0,124**	0,054	0,062
Globál-lokál értékek	Nemzetben gondolkodó - emberiségben gondolkodó				-0,001	-0,004
	Világpolgárként tekintek magamra.				0,198***	0,195***
	Fontosak számomra a helyi tradíciók.				-0,029	-0,032
	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világdívhhoz.				-0,001	0,005
	Fontos számomra, hogy magyar termékeket vásároljak.				-0,051	-0,053
	Elsősorban magyar-nak tartja magát - elsősorban európainak tartja magát				0,431***	0,422***
	Migráció megítélése				-0,471***	-0,474***
Információs tényezők	Televízióból tájékozódik					-0,055
	Rádióból tájékozódik					0,037
	Újságból tájékozódik					0,109

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
	Internetről tájékozódik					0,058
	Közösségi médiából tájékozódik					-0,022
	Internetezés gyakorisága					-0,074
	Facebook-használat gyakorisága					-0,054
	Digitális tőke					-0,11*
-2LL		7861	7798	6570	6269	6251
Cox & Snell R2		5,7%	6,5%	20,1%	23,1%	23,3%
Nagelkerke R2		8,7%	9%	30,7%	35,3%	35,5%

Megjegyzés: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A szigorú szignifikanciaszinten, több modellben szignifikáns összefüggéseket kiemeltük.

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés

2. melléklet: A Jobbikra illesztett hierarchikus, bináris logisztikus regressziós modell

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Konstans	-1,366**	-1,7**	-1,841***	0,062	0,59
	Életkor	-0,011*	-0,011*	-0,01	-0,012*	-0,011
	Főváros (referencia: község)	-0,539**	-0,498**	-0,407*	-0,435*	-0,456*
	Megyeszékhely	0,061	0,097	0,05	0,052	-0,005
	Város	-0,188	-0,16	-0,191	-0,193	-0,189
	Közép-Mo.	-0,006	-0,057	-0,18	-0,161	-0,183
	Közép-Dunántúl	-0,22	-0,267	-0,148	-0,211	-0,164
	Nyugat-Dunántúl	0,188	0,173	0,154	0,094	0,075
	Dél-Dunántúl	0,382*	0,357	0,362	0,371	0,401*
	Észak-Mo.	-0,094	-0,112	0,015	0,042	0,147
	Észak-Alföld	0,179	0,15	0,126	0,105	0,23
	Nem	-0,337***	-0,306**	-0,262**	-0,246*	-0,277**
	Max. 8 általános (referencia: diplomás)	0,159	0,151	0,13	0,126	0,279
Szakmunkás	0,478**	0,467**	0,458**	0,457**	0,587**	

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	Érettségi	0,642***	0,646***	0,657***	0,644***	0,697***
	Teljes munkaidőben dolgozik	-0,164	-0,152	-0,222	-0,216	-0,241
	Nyugdíjas	-0,35	-0,311	-0,308	-0,288	-0,275
	Hajadon/nőtlen	0,161	0,154	0,162	0,119	0,138
	Házasság	-0,044	-0,078	-0,118	-0,173	-0,134
	Élettársi kapcsolatban él	-0,015	-0,05	-0,055	-0,11	-0,116
	Elvált	-0,435	-0,454	-0,443	-0,524	-0,456
	Özvegy	-0,449	-0,472	-0,498	-0,54	-0,491
	Vallásos (egyház)	0,07	0,316	0,302	0,307	0,272
	Vallásos a maga módján	0,097	0,21	0,227	0,155	0,159
	Vallástalan	0,061	0,042	0,075	0,045	0,029
	Háztartáslétszám	-0,04	-0,047	-0,03	-0,036	-0,07
	Jövedelmi csoport	-0,12**	-0,115**	-0,129**	-0,126**	-0,149***
	Társadalmi csoport	0,039	0,025	0,02	0,045	-0,006
	Gyerekszám	0,043	0,044	0,042	0,038	0,043
Általános értékek	Vallásos hit fontossága		-0,109	-0,134	-0,152*	-0,113
	Család fontossága		0,117	0,104	-0,001	0,056
	Nemzethez tartozás fontossága		0,155	0,124	0,068	0,111
	Szabadság fontossága		-0,035	-0,005	-0,043	-0,037
	Kreativitás fontossága		-0,145	-0,111	-0,148	-0,12
	Önmegvalósítás fontossága		0,176	0,191	0,166	0,19*
Ideológiai értékek	Liberális-konzervatív			0,217***	0,207***	0,207***
	Baloldali-jobboldali			0,038	0,047	0,054
	Mérsékelt-radikális			0,249***	0,272***	0,286***
	Hagyománykövető-modern			0,081	0,093	0,08
Globál-lokál értékek	Nemzetben gondolkodó - emberiségben gondolkodó				-0,001	0,001
	Világpolgárként tekintek magamra.				-0,033	-0,028

Változók		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Globál-lokál értékek	Fontos számomra a helyi tradíciók.				-0,056	-0,06
	Fontosnak tartom, hogy igazodjak a világvárhoz.				-0,116**	-0,12**
	Fontos számomra, hogy magyar termékeket vásároljak.				0,051	0,058
	Elsősorban magyarnak tartja magát - elsősorban európainak tartja magát				-0,777**	-0,768**
	Migráció megítélése				-0,148**	-0,154**
Információs tényezők	Televízióból tájékozódik					0,099
	Rádióból tájékozódik					0,1
	Újságból tájékozódik					0,174
	Internetről tájékozódik					-0,06
	Közösségi médiából tájékozódik					-0,146
	Internetezés gyakorisága					0,318**
	Facebook-használat gyakorisága					0,048
	Digitális tőke					0,311***
-2LL		3671	3643	3579	3543	3488
Cox & Snell R2		1,8%	2,1%	2,9%	3,4%	4%
Nagelkerke R2		4,5%	5,4%	7,5%	8,7%	10,4%

Megjegyzés: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A szigorú szignifikanciaszinten, több modellben szignifikáns összefüggéseket kiemeltük.

Forrás: Századvég-kutatás (2019), saját szerkesztés